

Вишиванка — це символ здоров'я та краси, щасливої долі й родової пам'яті, порядності й чесності, любові та святковості; крім того, вишиванка – це ще й оберег.

Для українця вишиванка – не просто одяг. Це щось дуже особливе: особисте, рідне, святе. Вишиванка – як символ, який зберігає його коріння, ідентичність, розуміння себе. Це наша історія: міфологія, релігія, давнє мистецтво наших предків, душа нашого народу. Та більше того, у вишивці зашифровано наш генетичний код.

Перші вишиванки відігравали не стільки функцію одягу, як, за повір'ями, оберігали їх власників від зла. Саме тому сорочки оздоблювали візерунками на рукавах, комірах, подолі так, щоб малюнок торкався тіла. Різниця між сорочками різних суспільних станів була не в крою, а в матеріалі та оздобленні. Для кожного ритуалу була особлива вишиванка. Дітям при народженні дарували вишиту сорочку, аби та оберігала їх від злих духів. До трирічного віку першу вишиту сорочку шила саме мама.

Наш народ ставився до вишиванки як до святині. Вони передавалися з покоління в покоління, з роду в рід, береглися як реліквії. Символічний образ сорочки-вишиванки часто зустрічається в народних піснях, як символ приналежності до роду та нації, ознаки українськості, яка вирізняє українця у багатомірному, багато-вбраному глобалізованому світі.

Особливе шанобливе ставлення нашими предками до вишиванки пояснювалось не лише тим, що вона відрізнялась неймовірною красою, а й тим, що вона була оберегом людини, яка захищала від нечистої сили та бід. Історія вишивки та її розвитку зберігає в собі ознаки та особливості різних епох, що є важливим джерелом вивчення соціальної структури населення, його етнічної історії та естетичних поглядів та уявлень.

Історія

Історія народної вишивки в Україні іде коренями в глибину століть. Вишивкою, за свідченням Геродота, був прикрашений одяг скіфів. Знайдені на Черкащині срібні бляшки з фігурками чоловіків, датовані VI ст., при дослідженнях показали ідентичність не тільки одягові, але і вишивці українського народного костюма XVIII–XIX ст. Предмети

української вишивки збереглися тільки за останні кілька століть, але і цього досить, щоб з'ясувати, що елементи символіки орнаментів української вишивки збігаються з орнаментами, що прикрашали посуд давніх жителів території України періоду неоліту, трипільської культури.

Дослідники розповідають, що у давні часи процес вишивання можна було назвати ритуалом, до якого залучалися із чистими світлими думками, закладаючи позитивну енергію у свою працю. Цікаво, що жінки не копіювали чужі узори, не відшивали їх з інших виробів чи схем. Їх роботи були індивідуальними. Вишивальниця, володіючи “мовою” орнаментального письма, через кольори, лінії, візерунки створювала абсолютно унікальну річ, на добру долю для себе, чи рідної людини. Вважалося, що відшити чужий узор для сорочки, означало взяти на себе чужу долю.

Вишиванка за часів Київської Русі

В часи Київської Русі виникло і набуло розквіту мистецтво вишивки золотими та срібними нитками. Така вишивка прикрашала одяг феодальної знаті та священнослужителів. Простий люд прикрашав сорочки орнаментами, прошитими червоними та чорними нитками.

Згадки про вишитий одяг є у багатьох письмових джерелах, насамперед у «Слові о полку Ігоревім», в Іпатіївському літописі та інших пам'ятках. Київські князі всіляко підтримували традиції вишиваного одягу.

Тому й не дивно, що на той час, вишивка вважалася однією з найбільш шанованих професій. Першу школу вишивки в Київській Русі створено в XI столітті. Її заснувала Анна, сестра Володимира Мономаха. У школі дівчата опановували мистецтво гаптування золотом і сріблом. І навіть, маючи широкий вплив з боку інших народів на культуру стародавньої Русі, вишивка залишилася практично недоторканою, зберігаючи традиції та свою унікальність.

Вишиванка за часів козацтва

У часи розквіту українського козацтва, на рубежі XVI і XVII століть, українська вишивка почала отримувати свої більш-менш сучасні риси. Зміни торкнулися малюнка вишивки, який спочатку був більш суворий – гострі і прямі кути. Цікаво, що на той час вишиванка стає ніби своєрідною характеристикою для жінок: якщо парубок не міг вирішити з якою ж із дівчат йому починати відносини, він оцінював майстерність своїх потенційних обранець. Адже на той час, охайний чистий та розшитий одяг майбутнього чоловіка – це «обличчя» його дружини та й взагалі сім'ї.

Вишита сорочка була й оберегом для козаків, котрі боронили рідну землю від ворогів. На чужині сорочка зігрівала душу та зцілювала рани. Козаки вірили, що вишиті на полотні візерунки, мають тісний зв'язок з рідною землею, з домівкою, надають наснаги та захищають від «дурного» ока.

Саме у часи Гетьманської держави формується цілісний український національний костюм, в якому особливе символічне значення мала вишиванка.

До речі, є легенда, про особливе значення чоловічої вишиванки, як символу кохання. Її зміст полягає в тому, що чумаки довіряли прання своєї сорочки тільки одній єдиній дівчині. Іншим до такого сакрального ритуалу зась. Саме так чумак підтверджував

вірність своїй коханій! А ще існувала така традиція, якщо належало відправляти чоловіків на війну або виникала якась епідемія: жінки поселення збиралися разом і вночі вишивали рушники. Вишивали в повному мовчанні з молитвами. Це було практично медитацією, своєрідним магічним ритуалом.

Осьовим у формуванні української національної ідентичності було XIX ст. і – село. Саме село виступило хранителем давніх надбань, скарбницею давніх традицій протягом творення національних цінностей. Воно залишалось етнічно однорідним, в той час як міста були різнонаціональними. Невипадково уявлення про український національний стрій ще й нині часто асоціюється з селянським.

Основою українського народного строю є сорочка. Українська вишивана сорочка, кожна неповторна через безліч узорів і технік вишивання, має неповторну магнетичну силу краси. Шили сорочки з лляного чи конопляного домотканого полотна.

В кінці XIX ст. активно проходить процес перетворення, рослинні мотиви збагачують традиційний геометричний орнамент. Складні композиції із рослинних мотивів живописного характеру особливо набувають поширення на Київщині, Чернігівщині та Сумщині. Добре відома надзвичайно багата композиційними рішеннями біла вишивка Полтавщини, що підкорила всю Європу. Запанувала червоно-чорна кольорова гамма, а техніка хрестиків своєю легкістю виконання і візуальною універсальністю почала поступово витіснити 200 давніх традиційних технік вишивки.

Одним із найоригінальніших видів вишиванок вважають Борщівський. Така сорочка рясно розшита чорними нитками. Є легенда, що коли турки і татари знищили практично всіх чоловіків у Борщові, жінки цього і сусідських поселень протягом кількох поколінь одягали саме такі чорно-білі сорочки на знак скорботи та печалі.

Вишиванки, починаючи з 20 століття носяться окремо, разом з європейським костюмом, як святковий, патріотичний та культовий одяг..

Сьогодні

В українському суспільстві сьогодні є надзвичайно великий попит на історію та народні традиції, зокрема, з'явилася шалена мода на вишиванки. Нині ми спостерігаємо переосмислення культурних традицій, коли окремий предмет, навіть якщо він давно вийшов з ужитку, стає дорогоцінною пам'яткою, духовне значення якої з плином часу зростає. З давніх-давен вбрання, зовнішня оболонка, єдналось із внутрішньою сутністю людини, стаючи показником духовної якості, духовно-суспільної й соціальної ієрархії.

За останнє століття вишивання відділилося від утилітарного домашнього заняття, перейшовши в сферу естетичного. Багатство технік, розмаїття мотивів, вишуканий колорит і безліч семантичних загадок не дозволяють назвати вишивку ні промислом, ні ремеслом. Традиційна народна вишивка вже давно належить до мистецтва і є невід'ємною складовою культурного надбання всього світу.

Вишиванка Кіровоградщини має дуже реалістичні орнаменти: якщо вишивали гроно винограду, то був присутній навіть блиск виноградин та тонесенькі вусики. Полюбили і тут червоний та чорний кольори.

На старовинних вишивках Кіровоградщини збереглася символіка ранніх землеробів. Образ Великої богині, якій поклонялись трипільці. Зображалась у вигляді

пташки і світового дерева. Також зустрічались такі цікаві символи як двоголовий орел – відображає чоловічу та жіночу сутність одночасно. Пізніше поширеними були пишні різнобарвні рослинно-геометризовані орнаментальні мотиви з вазонами, квітами, листям, бутонами. Оригінальним був шов під назвою «солов'їні вічка», коли на полотні виколювались дірочки.

Характерні орнаменти українських вишиванок

За мотивами орнаменти вишивок поділяються на три групи:

- геометричні (традиційні)
- рослинні (перенесені з паперових та ситцевих реалістичних мотивів)
- зооморфні (тварини)(зустрічаються дуже рідко в традиційних сорочках).

Геометричні (традиційні) орнаменти властиві всій слов'янській міфології. Вони прості: кружечки, трикутники, ромби, зигзаги, лінії, хрести (прості й подвійні). Важко судити, який зміст вкладався в ці символи раніше. Сьогодні на їх основі в народній вишивці широко використовуються такі мотиви, як «баранячі роги», «кучері», «кудрявці», «гребінці» тощо.

Рослинні мотиви поширилися в зв'язку з занепадом старовинних технік і переносилися з паперових та ситцевих мотивів на вишиванки. В українській вишивці 20-го ст. часто використовуються такі мотиви, як «виноград», «хміль», «дубові листи», «барвінок» тощо.

Третім і дуже поширеним видом орнаменту варто назвати зооморфний. Нерідко на сорочках-вишиванках зображували всіляких птахів і тварин, риб і комах – сову, півника, зозулю, метелика, зайця тощо. Доповнювали таку вишивку хитромудрим геометричним або рослинним орнаментом.

Значна частина символічних орнаментів збереглася ще з слов'янських міфологічних уявлень про світ. А такі фігури, як, наприклад, «безконечник» і «каракулі» поширилися з Трипільської культури.

Калина вважається одним з основних символів українського народу і, швидше за все, в давнину вона символізувала вогняну трійцю: Сонце, Місяць і зірки.

Наприклад, дуб, вважався символом виключно чоловічим. Дерево Перуна традиційно протегувало чоловічу енергію та силу, і вважалося найсильнішим чоловічим оберегом.

Ще одним символом був виноград – він вважався оберегом сім'ї та родючості. Найбільш традиційним було його зображення на рушниках і скатертинах.

Ще одним споконвічно українським візерунком можна назвати квіти червоного маку. Вважалося, що він оберігає від зла і є символом збереження роду.

Паростки хмелю уособлюють молодість, любов і буйство. Такий візерунок вишивався, як правило, на сорочках хлопців, які збиралися одружитися.

Чорні вишиванки, звичайно, були не так поширені в Україні, як білі, але вони зустрічалися в багатьох регіонах, особливо їх любили на Поділлі. В основному, чорні вишиванки в давні часи носили люди літні, вони були носіями багатьох знань і великого досвіду поколінь. Ставали до нагоди чорні сорочки і в сумних випадках. Насправді чорний колір є символом землі, мудрості, знання і багатства. Батько передавав чорну сорочку синові, щоб передати йому свій досвід і накопичені знання, які ввібрала в себе чорна тканина вишиванки.

Вишивка – це орнаментальна скарбниця, колективний досвід відбиває складною мовою вишивального мистецтва свій власний народний світогляд. Тут магічне та естетичне виступає в єдиному синтетичному взаємозв'язку. Дослідники народного строю називають сорочку не тільки улюбленою ношею українців, а й клітинкою свідомості, рисочкою національного характеру.

На завершення хочеться відзначити, що українська вишита сорочка пройшла довгий та часом нелегкий шлях до наших днів. Наші предки залишили нам у спадок величезний скарб. І ми зобов'язані не тільки не втратити цей скарб, а й примножити його та передати у спадок нашим нащадкам. Українська вишиванка – як символ родової пам'яті, порядності, вірності та любові.

